

افغانستان آزاد – آزاد افغانستان

AA-AA

چو کشور نباشد تن من مباد
همه سر به سر تن به کشتن دهیم

بدین بوم و بر زنده یک تن مباد
از آن به که کشور به دشمن دهیم

www.afgazad.com

afgazad@gmail.com

Historical	تاریخی
------------	--------

لیکوال: سید محمد فضل الله بخاري

ژباړن: زاهد خلیلي

۳۰ نومبر ۲۰۱۴

لومړی نړیواله جگړه

(د انساني تاریخ د لومړی وحشي جگړې له عبرته ډک تاریخ)

۱۲

په میسوریا کې د ژمي جگړې

د اوړي په موسم کې مرکزي قوتونو د جگړې څخه د روسي د ویستلو پلان جوړ کړی وه او یوه متحده جبهه یې ددې پلان د پلي کولو لپاره ترتیب کړې وه، ددې پلان مطابق د جرمني لسم فوځ به د ختیځې پروسیا له لارې په روسي فوځ باندې حمله کوي او په همدې وخت کې به د استریا فوځ د کارپیتینیز په غاړو باندې حمله پیلوي. د جرمني لسم فوځ د نی مین د سیند په غاړه مخکې تګ پیل کړ او د روسیې دریم، شپږویشتم او شلم او هم یې سایبیریا دریم گروپ فوځ د اګستوو د ځنگلو خواته په شا تګ ته اړ کړ، په دې شاته تګ کې دریم، شپږویشتم او د سایبیریا دریم گروپ فوځ بریالی شو؛ خو شلم گروپ فوځ په بشپړ ډول په ځنگلونو کې د جرمني فوځ لخوا محاصره شو. په دې جگړه کې د ۱۰۰۰۰۰ څخه زیات روسي فوځ ووژل شو او اسیر شویو روسي فوځیانو شمېر ددې څخه زیات وه، بلخوا د استریا د فوځ لخوا په جنوب باندې حمله ناکامه شوې وه، چې ددې په وجه ټول پلان خراب شو او مرکزي قوتونو هیڅ ترلاسه نکړل، په دې سره د جرمني تخنیکي او فوځي بریا ناکامه شوه.

د کارلس ټارنوو ماته

د مارچ د میاشتي پورې د روسیې اقتصاد، ټولنیز او د دهیواد دننه حالات ډېر خراب شوي وه، د خوراکي توکو کمښت، د چارواکو نا اهلي او فساد هغه څه وه، چې د روسیې هرې طبقې د امنیت غوښتنه کوله، یوازې روسي چارواکو د خپلو متحدو قوتونو د خوشحالولو لپاره د جرمني ضد جگړه کې برخه اخیسته، تر خپل تړون ته ژمن پاتې وې.

په جرمني کې د روسیې د داخلي حالاتو جاج په ژور ډول اخیستل کیده، د جرمني چارواکو په نظر دا هغه وخت وه، چې په روسیه باندې یوه وروستی قوي حمله وکړل شي، تر څو یې د جگړې کولو څخه وباسي او بیا خپله ټوله توجه نورو متحدو قوتونو ته واړوي.

د جرمني چارواکو د فکر مطابق، که چېرته روسي فوځ د جگړې څخه وویستل شي؛ نو بیا کولای شو، چې متحدو فوځونو ته یوه قوي ماته ورکړو او کیدای شي، چې بیا په نړۍ باندې جرمني واکمن شي.

خو، حالات د داسې فکرونو په واسطه په اسانۍ سره تغیر نکوي، قومونه باید خپلو فکرونو ته عملي جامه واغوندي او د خپلو پلانونو د عملي کولو لپاره باید سخته خواري وکړي.

د روسي فوځ حالت ډېر کمزوری وه، هغوی نه شو کولای، چې په جرمني فوځ باندې یوه قوي حمله وکړي، روسي فوځ په هره جبهه کې د جامو(لباس) او وسلو د کموالي سره مخ وه، بلخوا جرمني فوځ په هر لحاظ بشپړ او با اعتماد وه، هغوی د گارلیس ټارنوو د سیمو څخه یوه قوي حمله پلنوله.

ددې موخي لپاره یې توپ خانه او پیاده فوځ د لویدیزي جبهې څخه ختيزې جبهې ته انتقال کړ، اوس څلورم او دولسم فوځ زیات قوي شوی وه او په دشمن باندې حملې ته چمتو وه، د می په دویم باندې حمله پېل شوه، په دې حمله کې ۹۵۰ توپونه استعمال شول، دغه حمله یې پټه وساتله، چې روسي فوځ ددې حملې څخه هیڅ خبر نه شو.

په راتلونکو دوو ورځو کې د جرمني فوځ توپخانو د روسي فوځ په منځ کې یو درز رامنځته کړ، په دې سره جرمني فوځ نور هم مخکې ولاړ، د جون د ۲۲ پورې جرمني فوځ لیمبرگ ونیوه، د شمال خواته مخکې ولاړل او د اگست په ۴-۵ یې وارسا فتحه کړه.

د اگست په ۲۵ بریست-لیتوسک سقوط وکړ، د اکتوبر په پېل کې جرمني فوځ د روسيې په خاوره کې مخکې تللی وه، په دې جگړه کې د لس لکه څخه زیات روسان ووژل شول، په همدې اندازه نور اسیر شو، په همدې کال کې روسي تزار دویم نیکولاس د فوځ مشري په خپل لاس کې واخیسته.

د ایټالیا جبهه

ایټالیا د می په ۱۹۱۵-۲۳ د انگلستان او فرانسې په غوښتنه د درې گوني اتحاد څخه ووتله او د استریا پر ضد یې د جگړې اعلان وکړ.

په جگړه کې د ایټالیا په داخلیدو سره د جگړې نقشه بدله شوه، ایټالیا په جگړه کې د متحدو فوځونو سره ځکه شامله شوه، چې متحد فوځونه بریا ته نږدې شوي ول.

ایټالیا او استریا ۴۸۴ میله اوږده پوله درلوده، دغه پوله په دريو برخو باندې ویشل کیدای شي، په لویدیځ کې د ټائرو سیمې، په منځ کې د ډالومیس او کارنک غریزي سیمې او په ختیځ کې د ایسونز د سیند غاړه پرته وه.

د لومړیو دوو سیمو څخه حمله کول نا شوني وه، ایټالیا باید د دریمې سیمې څخه پوریوځي، تر څو حمله وکړي؛ خو د جگړې لپاره دا لاره ډېره ستونزمنه وه، بله ستونزه دا وه، که چیرته د استریا فوځ د لومړۍ سیمې (ټائرو) له لارې حمله وکړي؛ نو استریا کولای شي، چې د ایټالیا فوځ د ایسونز د سیند په غاړه له منځه یوسي.

د غریزو سیمو لوړوالي توپیر درلود، په مرکز کې یې لوړولی ۶۵۰۰ فته وه، چې یوازې د ایټالیا غریزو فوځیانو کولای شول، ترې تیر شي، په دې ځای باندې د حملې پایله دا وه، چې ایټالیا د استریا د فوځ د حمل و نقل لاره بنده کړي؛ خو ددې کار لپاره زیاتو غریزو فوځیانو ته اړتیا وه، دویم دا چې دې کار په میاشتو وخت ته اړتیا درلوده.

د ایټالیا په جبهه کې د استریا فوځ د ایټالیا حملو ته د ښه دفاعي ځواب ورکولو پریکړه کړې وه، جنرال کونریډ د ایټالیا په جبهه کې ۱۴ گروپه فوځ ځای پر ځای کړی وه، بلخوا د جرمني لخوا هم یوه برخه فوځ غریزو سیمو ته لیږل شوی وه، ایټالوي جنرال لویی گو کیډورنا یوازې ۳۵ برخه فوځ راوستلای شو.

د ایټالیا جگړې

د جگړې په لومړۍ ورځ جنرال لویی گو د یوې عمومي حملې اعلان وکړ، د هغه لومړي فوځ په ترینیتینو باندې حمله وکړه، څلورم فوځ یې په شمال ختيزو لومړیو صفونو باندې حمله وکړ، دویم فوځ یې په کیپو ریټو باندې د حملې لپاره

چمتو وه او دريم فوځ يې په ايسونز او مونت فيلکن باندې د حملې لپاره چمتو کړی وه، په دې ډول ټول ۲۳ برخې فوځ يې په مختلفو ځايونو باندې ځای پر ځای کړی وه او د امر انتظار يې ويست.

د جون په ۱۹۱۵-۲۳ ايټالوي د ايسونز د سيند لومړی جگړه پېل کړه، دغه جگړه د جولایي د ۷ پورې روانه وه؛ خو ايټالوي فوځ دومره بريالی نه شو، وروسته د جولایي په ۱۸ دويمه جگړه پېل شوه، چې د اگست د ۳ پورې روانه وه، دريمه جگړه د اکتوبر په ۱۸ پېل او د نومبر د ۳ پورې روانه وه، څلورمه جگړه د نومبر په ۱۰ او د دسمبر په ۲ پای ته ورسیده.

په دې جگړو کې د ايټالوي فوځ نمونه يې قربانۍ ورکړې؛ خو کومه ستره بریا يې ترلاسه نکره، د استريا فوځ په ځينو ځايونو کې وروسته ولاړ؛ خو د فوځ د صفونو تر منځ يې اړيکې موجودې وې، استريايي فوځ د ايټالوي فوځ د حملو ځواب په ښه شکل سره ورکاوه.

د ۱۹۱۵ ز کال په پای کې د زيان اندازه داسې وه، ۶۶۰۰۰ تنه ايټالوي فوځيان وژل شوي ول، ۱۹۰۰۰۰ تنه ټپيان ول او ۲۲۵۰۰ تنه اسير شوي ول، بلخوا استريا ته ۱۶۵۰۰۰ تنه زيان اوښتی وه، د استريا فوځ نور هم زيات کړل؛ خو ايټالوي فوځ همداسې کم پاتې شو.

د بالکانو جبهه

د ۱۹۱۵ ز کال په پسرلي کې جرمني د سربيا او بلغاريې له لارې بغداد د ريل د پټلۍ د غځولو اړتيا حس کړه، ددې موخې د ترلاسه کولو لپاره بلغاريې ته ځينې امتيازات ومنل، تر څو د مرکزي قوتونو سره په جگړه کې مرسته وکړي.

بلخوا متحدو فوځونو هم په جگړه د ملاتړ د ترلاسه کولو لپاره بلغاريې ته د امتيازاتو وړاندیځ کړی وه، دلته سربيا هم موجوده وه، د بالکانو په جگړه کې سربيا بلغاريې ته ماته ورکړې وه؛ نو بلغاريې د موقع نه گټه پورته کړه او د جرمني سره ودریده.

د جرمني مخې ته يو بل مشکل د انگلستان د فوځ وه، چې د ترکيې په جبهه کې يې په گالي ډولې باندې حمله کړې وه، په گالي ډولې کې د ماتې وروسته بلغاريې د جرمني سره ودریده، د سپتمبر په ۶ جرمني، استريا او بلغاريې د سربيا په مقابل کې د يوې متحدې جبهې د جوړولو پریکړه وکړه.

د سربيا سقوط

سربيا د درې خواوو نه محاصره شوې وه، مرکزي قوتونو درې لکه فوځ د سربيا ضد جگړې ته چمتو کړی وه، په شمال کې يې د جرمني يوولسم فوځ وه او د استريا دريم فوځ د بلگراد د ختيځ او لويديځ له لارې حملې ته چمتو وه، په ختيځ کې يې د بلغاريې لومړی او دويم فوځ چمتو وه او د شمال له لوري يې په جنوب باندې حمله کولای شو.

د مرکزي قوتونو سره نور فوځ هم موجود وه، د بلغاريې د فوځ مشري د بلغاريې د فوځ مشر کوله؛ خو د نورو فوځونو مشري د جرمني د فيلډ مارشال اگست وان ميکنسن په لاس کې وه، د سربيا دوه لکه فوځ وه، چې په پنځو برخو ويشل شوی وه.

د اکتوبر په ۶ د جرمني او استريا فوځ گوله باري پېل کړه او د ساوا په طرف مخکې ولاړل، په دا بله ورځ د دانيوب سيند نه تير شوي ول، بلگراد د اکتوبر په ۹ سقوط وکړ، د سربيا دويم او دريم فوځ يوه قوي ځوابي حمله وکړه؛ خو ناکامه شوه.

بلخوا د بلغاريي فوځ د اکتوبر په ۱۱ سربيا ته ننوتلی وه، د اکتوبر په ۱۸ ټول فوځونه د جنرال ميکنسن په مشرۍ لاندې د سيند په غاړه راټول شوي وو او غوښتل يې چې په سربيا باندې يوه ستره قوي حمله وکړي، د سربيا فوځ په چټکۍ سره په شا روان وه او هم عامو سربيايانو خپلې فابريکې، دوکانونه او کورونه پرېښودل او د خپل فوځ سره يو ځای په شا روان وه.

د بلغاريي فوځ د مقدونيا فوځ ته ماتې ورکړه، د اکتوبر په ۲۳ يې ويلز ونيوه، د انگلستان او فرانسې دوه برخې فوځ چې د مرستې لپاره را روان وه، د هغه مخه يې ونيوله، دا فوځ د سربيا د مرستې لپاره ډېر کم وه او ډېر وروسته را ورسیده، د نومبر په منځ کې د سربيا د فوځ سره د وسلو د غورځولو سربيره يوه بله لاره هم وه او هغه دا چې غرو ته په شا شي.

هغوی ته د غرو ختلو پرېکړه ډېره قيمتي وغورځیده، په دې تاريخي شا تگ کې ۱۵۰۰۰۰ تنه د متحدو فوځونو لخوا د بيريو په واسطه د کرفو سيمي ته ورسول شول، په دې شا تگ کې د لوري، تندې، يخنی او د دښمن د قوي گوله بارۍ په پايله کې ۱۰۰۰۰۰ تنه سربيايي فوځ ووژل شو او ۱۶۰۰۰۰ تنه يې اسير شول. بلغاريه غوښتل، چې د سربيا فوځ نور هم تعقيب کړي؛ خو جرمني او استريا يې مخالفت وکړ؛ ځکه جرمني غوښتل، چې متحد فوځونه د سالونیکا څخه وباسي.

د ترکيې جبهه

د ترکيې جبهه د ۱۹۱۵ ز کال په دوران کې ډېره گرمه جبهه وه، ترکان کومې خونړۍ جگړې ته چمتو نه ول؛ خو د انگلستان لخوا په گالي پولې باندې حملې ترکي فوځ د سره بيا منظم کړ، جرمني ورسره مرسته وکړ، د ترکيې په جبهه کې فوځ د ۴۰۰۰۰۰ څخه ۸۰۰۰۰۰ ته لوړ کړل شو.

د کاکيشيا جبهه

د کاکيشيا جنرال يونچ ته خبر ورکړل شو، د وان د جهيل په شمالي غريزو سيمو کې درې برخې ترکي فوځ ځای پر ځای شوی دی، هلته يې جنرال اوگانوسکي ور وليږه، تر څو ترکي فوځ د هغه ځايه وباسي. وروسته چې د ترکي فوځ د شمېر څخه خبر شو؛ نو جنرال اوگانوسکي ته يې د احتياط کولو امر وکړ؛ خو دغه ځواب ډېر وروسته ور ورسيد او ترکي جنرال عبدالکریم پاشا يې فوځ محاصره کړی وه، يوه شوې وه، چې جنرال اوگانوسکي خپل مرکز ته کوم ځواب نه وه ليرلی، کله چې د مرکز څخه يو پلاوی دلته راورسيد، گوري چې د جنرال اوگانوسکي توپ خانه او ترانسپورټ يې تياوې دي.

د ترکيې د جنگ وزير انور پاشا ته امر وکړ، چې دښمن د کاکيشيا څخه وباسي، جنرال ديونچ يو بل فوځ د مرستې لپاره جنرال اوگانوسکي ته ور وليږه، تر څو د ترکانو مقابلې وکړي او هم د ترکي فوځ د حمل و نقل لاره بنده کړي، بلخوا روسي فوځ هم د ترکي فوځ د حمل و نقل په لاره باندې حمله کړې وه او ډير زيات ټوپکونه او خوراکی شيان يې نيولي وه.

په دې جگړه ۱۰۰۰۰ ترکي فوځ ووژل شو، ۶۰۰۰ تنه يې اسير شول او جنرال ديونچ ته بریا ترلاسه شوه؛ خو ددې بریا څخه يې نوره گټه وانه خيستلای شوه.

د جنوبي ميزوپوتاميا جبهه

انگلیسي فوځ د بصري وروسته القونا هم نیولې وه، اوس د اماره په طرف مخکې روان وه، د جون په ۳ یې اماره ونيوله، یو فوځ یې د اهواز(احواز) په طرف مخکې روان وه، جنرال جارج ایف گورنیچ په میزوپوتامیا باندې یوه قوي حمله کوله، په دې حملې سره انگلیسي فوځ کولای شول، چې د تیلو ټولې ذخیرې د خپل کنترول لاندې راولي، د جولای په ۲۵ یې ناصریه ونيوله.

ټاون شینډ چې د پاکستان د سرحد ایالات د انگلیسي فوځ مشر وه، هغه د اکتوبر په ۵ العزیزیه ونيوله. اوس انگلیسي فوځ ته د بغداد د نیولو اجازه ورکړل شوې وه، جنرال نکسن چې د هند د انگلیسي فوځ مشر وه، ددې جبهې مشري یې کوله، د نومبر په ۲۲ یې په بغداد باندې حمله وکړه، چې دا حمله په بشپړ ډول ناکامه حمله وه، ۴۵۰۰ تنه انگلیسي فوځ ووژل شو او انگلیسي فوځ بیرته ستون شو.

د گالي پولي جبهه

د ۱۹۱۵ ز کال د جنوري په ۲ د روسیې د فوځ مشر جنرال نیکولایي د متحدو فوځونو نه وغوښتل، چې د ترکیې په جبهه باندې حمله وکړي، تر څو په کاکیشیا باندې د ترکیې د حملې گواښ له منځه ولاړ شي. مخکې انگلیسي فوځونو د بحر د لارې حمله کړې وه، چې په بشپړ ډول ناکامه شوې وه، اوس یې پریکړه وکړه، چې گالي پولي ته به خپل زیات فوځ استوي، جنرال هیملتن یې د حملې لپاره چمتو کړ، هغه ۱۵۰۰۰۰ تنه فوځ وغوښته، په ځواب کې یې ۷۵۰۰۰ فوځ چې د استریلیا، نوي زیلاند(اینزیک) او فرانسویانو نه جوړ شوی، ورواستول شو او په ۲۹ برخه یې مامور کړ.

د روسیې بحري بیړیو د باسفورس په کلاگانو باندې گوله باري پېل کړه، روسیې فوځونو غوښتل، چې د قسطنطیني په فتحه کې باید روسیې فوځ د متحدو فوځونو سره څنګ په څنګ وي، مصطفی کمال پاشا چې په ترکیې فوځ کې یو کوچنی مشر وه، د اینزیک او انگلیسي فوځ په مقابل کې ودریده او هغوی یې مخکې تګ ته پرې نښوول. انگلیسي فوځ د بحري بیړیو له لارې گالي پولي ته راورسیده؛ خو هلته ترکیې فوځ موجود وه او انگلیسان یې مخکې تګ ته پرې نښوول او زیات زیان یې ورواړه، د متحدو فوځونو لپاره د گالي پولي جبهه د ټولو نه مهمه جبهه ګڼل کیږي.

د می په ۲۵ یو متحد حکومت رامنځته شو او چرچل چې په گالي پولي کې یې ماته خورلې وه، له دندې گوښه کړای شو، حکومت په دې جبهه کې فوځ زیات کړ او ۱۳ برخې یې کړ، بلخوا ترکیې فوځ هم ۱۶ برخې فوځ ځای پر ځای کړ.

حالات ډېر خراب وه، متحد فوځونه په ډېر بد حالت کې ول، اخر متحدو فوځونو پریکړه وکړه، چې د گالي پولي جبهه له منځه یوسي او خپل فوځ ژر له دې جبهې څخه وباسي؛ نو خپل فوځ ته یې د وتلو امر وکړ، د دسمبر په ۲۰ د اینزیک فوځ ووته او د جنوري په ۹ انگلیسي او فرانسوي فوځونه ووتل.

د گالي پولي نه د وتلو په مهال متحدو فوځونو ته هیڅ ډول زیان ونه رسیده؛ خو مخکې یې ۲۱۴۰۰۰ فوځیان وژل شوي ول، د گالي پولي نه د وتلو دوه لاملونه وه، لومړی دا چې دلته انگلیسي فوځ ته زیات زیان اوښتی وه، دویم دا چې د سربیا د سقوط وروسته د بغداد د ریل د پټلۍ له لارې ترکیې فوځ ته زیات خوراکي توکي او وسلې رسول کیدي، چې په دې سره ترکیې فوځ قوي شوی وه.

نوربیا